

Roman Jurkowski

„Znakomici Mińszczanie XIX-XX wieku” – historia wybitnych mieszkańców Ziemi Mińskiej w pracach 10 konferencji naukowych (2004-2016)

Polakom mieszkającym w Wilnie poświęcono wiele książek, artykułów i wciąż powstają nowe opracowania. Mają oni także swój *Pamiętnik wileński*, dzieło ważne, mądre i piękne¹. Podobny w zamyśle *Pamiętnik kijowski* to pięć tomów wydanych na emigracji w Londynie² i cztery w niepodległej Polsce³. O Polakach z Mińska jakby zapomniano. Gdyby nie książka prof. Zdzisława Juliana Winnickiego z 1991 r., mało kto w dzisiejszej Polsce wiedziałby, że obecna stolica Białorusi jeszcze nieco sto lat temu nazywała się Mińskiem Litewskim i przed rozbiorami była jednym z ważniejszych miast dawnej Rzeczypospolitej⁴.

Było to także miasto Sergiusza Piaseckiego, z takim arcyzmem opisane w jego debiutanckiej książce *Kochanek Wielkiej Niedźwiedzicy*, po raz pierwszy wydanej w 1937 r. To właśnie zainteresowanie twórczością tego pisarza skłoniło prof. Z. J. Winnickiego do zorganizowania we Wrocławiu 28 I 2001 r. konferencji naukowej poświęconej piarstwu Sergiusza Piaseckiego, której pokłosiem był tom artykułów zatytułowany *W krainie Wielkiej Niedźwiedzicy. Śladami Sergiusza Piaseckiego*⁵. Spojrzano tam na tego pisarza nie tylko jako na utalentowanego autora powieści przywracanych krajowemu czytelnikowi po 1989 r., ale także przez pryzmat wyjątkowego fenomenu, jakim było polskie piarstwo kresowe. Mówiąc o S. Piaseckim przypominano o polskości w Mińszczyźnie, pokazywano kontekst historyczno-kulturowy zakorzenienia, życia i działalności Polaków

¹ *Pamiętnik wileński*, Londyn 1972, wyd. II Łomianki 2010.

² *Pamiętnik Kijowski*, Londyn t. I (1959); II (1963); III (1966); IV (1980); t. V (1996).

³ *Pamiętnik Kijowski*, t. VI (*Polacy w Kijowie*), Kijów 2002; t. VII (*Polacy na Podolu*), Kijów 2004; t. VIII (*Polskie dwory i rezydencje na Ukrainie*), Kijów-Olsztyn 2006; t. IX (*Polska rodzina na Wschodzie*), Tarnopol 2008.

⁴ Z. J. Winnicki, *W Mińsku Litewskim, mieście dawnej Rzeczypospolitej*, Wrocław 1991, wyd. II Wrocław 2005.

⁵ *W krainie Wielkiej Niedźwiedzicy. Śladami Sergiusza Piaseckiego. Materiały z sesji* [poświęconej twórczości Sergiusza Piaseckiego 28 I 2001 r. we Wrocławiu] pod redakcją Zdzisława Juliana Winnickiego, Wrocław 2001.

na dawnych wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej. Ukazanie się tego wydawnictwa zbiorowego, pierwszego w polskiej, krajowej, powojennej nauce humanistycznej, co zrozumiałe, wzbudziło zainteresowanie Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Mińsku, której ówczesny charge d'affaires Marek Bućko, zwrócił się do prof. Z. J. Winnickiego z propozycją zorganizowania podobnej sesji naukowej, z programem rozszerzonym o białoruskich filologów, historyków i historyków literatury. Odbyła się ona w 2002 r. w Mińsku, w gościnnych murach Instytutu Polskiego, gromadząc znaczące grono badaczy z Polski i Białorusi. Był to początek wieloletniej, naukowej współpracy prof. Z. J. Winnickiego z Instytutem Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, reprezentującego wówczas także Dolnośląski Oddział Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, z radcą Cezarym Karpińskim, dyrektorem Instytutu Polskiego w Mińsku. Już w następnym roku (2003) wszystkie te trzy instytucje zorganizowały kolejną międzynarodową konferencję naukową poświęconą ludności polskiej na ziemiach białoruskich. Dotyczyła ona Kojdanowsko-Polskiego Rejonu Narodowościowego w BSSR (pełna nazwa konferencji „Polski-Kojdanowski Rejon – Polsko-sowiecka autonomia narodowa w BSSR 1932-1937”). Odbyła się ona 22-23 XI 2002 r. w Mińsku i Dzierżyńsku (Kojdanowie). Materiały z konferencji nie ukazały się drukiem, lecz waga poruszanych tam problemów skłoniła prof. Z. J. Winnickiego do podjęcia szerszych studiów nad kwestią „polrejonów” w BSSR. Ich owocem była książka, moim zdaniem zbyt skromnie zatytułowana *Szkice kojdanowskie*⁶, w której autor połączył współczesne, własne badania terenowe z analizą materiału historycznego.

W trakcie wielu rozmów i spotkań z radcą Cezarym Karpińskim, bardzo otwartym na wszelkie badania naukowe dotyczące historii i współczesności Polaków na Białorusi, pojawiła się idea całego cyklu konferencji poświęconych wybitnym mieszkańcom Ziemi Mińskiej w XIX i XX w. Jej pomysłodawcą był prof. Z. J. Winnicki, który jak wspominał, został zapytany przez radcę C. Karpińskiego: „czy będzie aż tylu wybitnych Mińszczan, aby poświęcić im aż kilka konferencji?”. Odpowiedź była prosta: „na pewno – a ilu ich było to samo wyjdzie w trakcie pracy”. Myśl okazała się niezwykle trafna. Analizowane poniżej 10 tomów wydawnictwa „Znakomicy Mińszczanie” – najlepiej świadczy nie tylko o bogactwie podejmowanej tematyki, ale jednocześnie informuje, jak wiele jest jeszcze do zrobienia w dziedzinie biografistyki dotyczącej mieszkańców ziem białoruskich w XIX i na początku XX w.

Prezentowane poniżej cztery tabele przedstawiają statystyczny obraz 10 tomów cyklu wydawniczego „Znakomicy Mińszczanie”. Duże zróżnicowanie podejmowanej problematyki czyni mało zasadną szczegółową analizę treści poszczegól-

⁶ Z. J. Winnicki, *Szkice kojdanowskie. Kojdanowsko-Polski Rejon Narodowościowy w BSSR. Uwagi o genezie oraz przesłankach funkcjonowania. Stan problematyki*, Wrocław 2005.

gólnych części, stąd odsyłam czytelnika zainteresowanego konkretną osobą czy problemem do dużych bibliotek w Polsce posiadających pełny zestaw wszystkich książek tego wydawnictwa⁷.

Na polsko-białoruskie spotkania naukowe w Mińsku nie mógł nie wpływać ówczesny stan stosunków politycznych między Polską a Republiką Białoruś. Oczywiście nie w sensie naukowym, tutaj nigdy nie wystąpiły żadne ograniczenia czy „naciski”, ale nazwijmy go techniczno-organizacyjnym i wizowym. Organizatorami dwóch pierwszych konferencji – obok Instytutu Polskiego w Mińsku, Uniwersytetu Wrocławskiego i Dolnośląskiego Oddziału Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” – był także Wydział Historyczny Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Maksyma Tanka w Mińsku. W murach tej uczelni miała miejsce pierwsza konferencja w 2004 r. Druga konferencja, także zorganizowana wspólnie z Uniwersytetem Pedagogicznym, odbyła się w gościnnych murach kościoła pw. św. św. Symeona i Heleny, tzw. Czerwonego Kościoła, świątyni ufundowanej przez Olimpię i Edwarda Woyniłłowiczów, w której podziemiach, w sali konferencyjnej, obradowano na temat życia religijnego w Mińsku na przełomie XIX i XX w. Konferencja ta pozostawiła niezatarte wrażenia na wszystkich uczestnikach z Polski – dyskutować o religiach w Mińsku, w kościele katolickim wzniesionym przez wybitnego Polaka jakim był E. Woyniłłowicz, w kościele, który jako jeden z niewielu budynków starego Mińska ocalał w czasie bombardowań II wojny światowej, a potem dzięki ks. Władysławowi Zawalniukowi ponownie stał się czynną świątynią – było czymś wyjątkowym i symbolicznym. Następne konferencje, od trzeciej do siódmej były organizowane przede wszystkim przez Instytut Polski w Mińsku przy współpracy z Uniwersytetem Wrocławskim i Oddziałem Dolnośląskim Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”. Nasilający się konflikt władz Rzeczypospolitej z władzami Białorusi na tle nieuznawania przez te ostatnie nowych władz Związku Polaków na Białorusi nie mógł nie wpłynąć na organizację konferencji. Wprawdzie odbywały się regularnie co roku, ale były i takie, na których widoczna była niska frekwencja historyków białoruskich. Przykładowo na trzeciej konferencji w 2006 r. poświęconej I Korpusowi Polskiemu na Białorusi w 1918 r. było tylko siedmiu referentów, w tym trzech z Polski⁸. Mimo że konferencje nie odbywały się na terenie polskiej placówki dyplomatycznej,

⁷ Autor niniejszego artykułu opublikował także dwa sprawozdania z 3 i 4 konferencji „Znakomici Mińszczanie XIX i XX wieku”: R. Jurkowski, *Międzynarodowa konferencja naukowa „Wielcy Mińszczanie XIX i XX wieku. Cz. III. W kręgu wojskowości”, „Polska i jej wschodni sąsiedzi”* 2009, t. 10, s. 247-250; idem, „Znakomici Mińszczanie”, cz. 4. *Białorusko-polska konferencja naukowa, Mińsk, 17 listopada 2007, „Echa Przeszłości”* 2008, t. 9, s. 415-419.

⁸ W spisie treści tomu 3 jako piąty historyk białoruski figuruje prof. Zachar Szybieka z Mińska. Nie był on uczestnikiem konferencji, zgłosił tylko tekst do druku (*Знакамітыя Мінчане XIX-XX стст. Матэрыялы Беларуска-польскай навуковай канферэнцыі, Мінск, 9 лістапада 2006 г.*, Мінск 2007, s. 124.

Табела 1. „Znakomici Minszczanie XIX-XX wieku” – informacje ogólne o konferencjach i wydawnictwach

Tom	Data konferencji	Temat konferencji	Miejsce i rok wydania	Organizatorzy konferencji	Redaktorzy naukowemu tomu	Recenzenci tomu	Liczba stron tomu
1	9 XI 2004	Znakomici Minszczanie XIX-XX wieku (Знакомітыя Мінчане XIX-XX стст.)	Мінск-Wrocław 2005	Instytut Polski w Mińsku, Гістарычны факультет беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка ў Мінску (Wydział Historyczny Białoruskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Maksyma Tanki w Mińsku), Uniwersytet Wrocławski, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” – Oddział Dolnośląski	Вялікі А., Мальдзіс А., Жытко А., Дзянісаў У., Скалабан В., Winnicki Z.J. (red. nacz.), Jurkowski R.	Навіцкі У.І., Забаўскі М.М.	150
2	9 XI 2005	Religijne życie Mińska w XIX i XX w. (Рэлігійнае жыццё Мінска XIX-XX стст.)	Мінск-Wrocław 2007	Instytut Polski w Mińsku, Гістарычны факультет беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя Максіма Танка ў Мінску, Uniwersytet Wrocławski, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” – Oddział Dolnośląski	Вялікі А.Ф., Мальдзіс А.В., Жытко А.П., Дзянісаў У.М., Іофе Э.Р., Winnicki Z.J. (red. nacz.), Jurkowski R.	Навіцкі У.І., Забаўскі М.М.	126
3	9 XI 2006	I Korpus Polski na Białorusi w 1918 r. (Першы польскі корпус у Беларусі 1918 г.)	Мінск-Wrocław 2007	Instytut Polski w Mińsku, Uniwersytet Wrocławski, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” – Oddział Dolnośląski	Вялікі А.Ф., Дзянісаў У.М., Шыбека З.В., Winnicki Z.J. (red. nacz.), Jurkowski R., Litwin H.	Навіцкі У.І., Шыбека З.В.	124

4	17 XI 2007	Wykładowcy i wychowankowie Gimnazjum Mińskiego (Выкладчыкі і выхаванцы Мінскай гімназіі)	Мінск 2008	Instytut Polski w Mińsku, Uniwersytet Wrocławski, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” – Oddział Dolnośląski	Вялікі А.Ф., Мальдзіс А.В., Снапкоўская С.В., Дзянісаў У.М., Рыбчонок С.А., Winnicki Z.J. (red. naczej), Jurkowski R., Mróz M.	Навіцкі У.І., Забаўскі М.М.	208
5	12 XI 2008	Ludzie kultury i sztuki związani z Mińskiem w XIX i XX w. (Жыццёвыя лёсы творцаў звязаных з Мінскам XIX-XX стст.)	Мінск 2010	Instytut Polski w Mińsku, Uniwersytet Wrocławski, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” – Oddział Dolnośląski	Вялікі А.Ф., Мальдзіс А.В., Дзянісаў У.М., Ляхоўскі У.В., Winnicki Z.J. (red. naczej), Jurkowski R., Mróz M.	Навіцкі У.І., Забаўскі М.М.	142
6	27 IV 2010	Mińsk i Mińszczyzna w dziejach literackich przełomu XIX i XX wieku (Мінск і Міншчына ў літаратурных творах на рубяжы XIX-XX стст.)	Мінск 2011	Instytut Polski w Mińsku, Uniwersytet Wrocławski, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” – Oddział Dolnośląski	Вялікі А.Ф., Манкевіч А., Winnicki Z.J. (red. naczej), Jurkowski R., Iwanow M.	Навіцкі У.І., Турай У.В.	218
7	26 IV 2012	Postacie i rola kobiet w społecznym i kulturalnym życiu Mińska i Mińszczyzny w XIX-roczniku XX wieku (Постаці і роля жанчын у грамадскім і культурным жыцці Мінска і Міншчыны ў XIX-пачатку XX стагоддзя)	Мінск 2013	Instytut Polski w Mińsku, Uniwersytet Wrocławski, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” – Oddział Dolnośląski	Вялікі А.Ф., Манкевіч А., Winnicki Z.J. (red. naczej), Jurkowski R., Mróz M.	Навіцкі У.І., Турай У.В.	233

Tom	Data konferencji	Temat konferencji	Miejsce i rok wydania	Organizatorzy konferencji	Redaktorzy naukowi tomu	Recenzenci tomu	Liczba stron tomu
8	9-10 IV 2014	Mińsk i Mińszczyzna w latach I wojny światowej: Ludzie i wojna (Mińsk i Mińszczyzna ў гады Першай сусветнай вайны: людзі і вайна)	Мінск 2015	Institut Polski w Mińsku, Uniwersytet Wrocławski, Stowarzyszenie „Wspólnota Polska” – Oddział Dolnośląski, Приватная ўстанова адукацыі „БП – Інстытут правазнаўства”	Вялікі А.Ф., Трафімчык А., Winnicki Z.J. (red. nacz.), Jurkowski R., Mróz M.	Навіцкі УЛ, Тугай УВ.	214
9	10 IX 2015	Mińsk i Mińszczyzna w okresie rewolucji 1905-1907 r. (Mińsk i Mińszczyzna ў падзеях рэвалюцыі 1905-1907 гг.)	Мінск 2016	Institut Polski w Mińsku, Uniwersytet Wrocławski, Приватная ўстанова адукацыі „БП – Інстытут правазнаўства”	Вялікі А.Ф., Трафімчык А., Winnicki Z.J. (red. nacz.), Jurkowski R., Mróz M.	Навіцкі УЛ, Тугай УВ.	163
10	13-14 IX 2016	Mińsk i Mińszczyzna po podziale w 1921 r. – losy ludzi i ziemi (Mińsk i Mińszczyzna пасля падзей 1921 года – лёсы людзей і краіны)	Мінск 2017	Institut Polski w Mińsku, Uniwersytet Wrocławski, Приватная ўстанова адукацыі „БП – Інстытут правазнаўства”	Вялікі А.Ф., Трафімчык А., Winnicki Z.J. (red. nacz.), Jurkowski R., Mróz M.	Навіцкі УЛ, Тугай УВ.	280
Razem							1858

Źródło: opracowanie własne.

gdzie sprawdzana jest tożsamość uczestników, a zawsze w wynajętych salach na terenie miasta Mińska i przy bardzo szerokiej promocji – były lata, gdy poza referentami nawet publiczność była bardzo nieliczna. Dodatkowym utrudnieniem dla organizatorów był zakaz wjazdu na teren Białorusi, który otrzymał prof. Z. J. Winnicki, twórca konferencji. Obowiązywał on w latach 2010-2014. Profesor Z. J. Winnicki wraz z naukowcami z Wrocławia i Olsztyna (w osobie autora niniejszego artykułu) dojeżdżał do Solecznik na Litwie i tam pozostawał, reszta uczestników konferencji, posiadająca wize, jechała samochodem do Mińska, obowiązkowo odwiedzając po drodze przyjaciół w Lidzie i Iwieńcu. Na konferencji zawsze odczytywano referaty nieobecnych, profesor w dalszym ciągu redagował kolejne tomy, a w ósmej konferencji (2014) i następnych, już uczestniczył osobiście. W tymże roku do grona organizatorów dołączyła Prywatna Uczelnia Wyższa – Białoruski Instytut Prawoznawstwa, w jego budynkach odbyły się dwie konferencje w 2015 i 2016 r. Warto podkreślić, że poczynając od 5 konferencji w 2008 r. widać było wyraźne zwiększanie się liczby referentów ze strony białoruskiej, świadczyło to o rosnącym zainteresowaniu tematyką konferencji wśród naukowców białoruskich.

Wszystkie tomy pokonferencyjne posiadały zbiorowe, polsko-białoruskie redakcje. Redaktorem naczelnym każdego tomu był prof. Z. J. Winnicki. Ze strony polskiej członkiem redakcji we wszystkich tomach był także prof. Roman Jurkowski. Prof. Maciej Mróz uczestniczył w redagowaniu 6 tomów (4-5, 7-10). Tylko raz w kolegium redakcyjnym pracował dr Henryk Litwin, ówczesny ambasador Polski w Mińsku (3) i prof. Mikołaj Iwanow (6). Ze strony białoruskiej ważną rolę w kolegium redakcyjnym i zespole organizacyjnym konferencji pełnił docent Anatol Wieliki, stały uczestnik i przyjaciel konferencji. Był on członkiem kolegium we wszystkich 10 tomach „Znakomitych Mińszczan”. Włodzimierz Denisow, główny archiwista Narodowego Historycznego Archiwum Białorusi w Mińsku, pracował przy redagowaniu 5 tomów (1-5), profesor Adam Maldzis współredagował 4 tomy (1-2, 4-5), dr Anatol Trafimczyk był współredaktorem 3 tomów (8-10), dr Anatol Żytko dwóch (1-2) i dr Alena Mankiewicz także dwóch (6-7). Współredaktorów ze strony białoruskiej było zawsze więcej niż ze strony polskiej – było to naturalną konsekwencją liczebnej przewagi referentów białoruskich nad polskimi. Dla kronikarskiej solidności należy wymienić także innych białoruskich współredaktorów, którzy tylko raz byli członkami kolegium: Witalij Skałaban (1), Emanuel Joffe (2), Zachar Szybieka (3), Swietłana Snapkowska (4), Siarhiej Rybczonak (4), Włodzimierz Ljachouski (5). Nieocenioną pracę redakcyjną, organizacyjną i „logistyczną” podczas wszystkich 10 konferencji wykonywał pracownik Instytutu Polskiego mgr Aleksander Horodecki.

Wydawanie poszczególnych tomów w Mińsku, przewaga tekstów w języku białoruskim i rosyjskim skłoniła wydawcę do szukania recenzentów naukowych w mińskim środowisku historycznym. Recenzenci 10 tomów wydawnictwa

„Znakomicy Mińszczanie” rekrutowali się spośród wybitnych mińskich historyków. Wszystkie 10 tomów recenzował profesor Włodzimierz Nowicki z Instytutu Historii Narodowej Akademii Nauk Białorusi. Wspólnie z nim cztery tomy recenzował profesor Mikołaj Zabawski – dziekan Wydziału Historycznego Państwowego Białoruskiego Uniwersytetu Pedagogicznego im. M. Tanka w Mińsku (1-2, 4-5). Po profesorze M. Zabawskim drugim recenzentem został profesor Włodzimierz Tugaj, wykładowca w Uniwersytecie Pedagogicznym i pracownik Narodowej Akademii Nauk Białorusi (6-10). Do grona wymienionych recenzentów należy zaliczyć także prof. Zachara Szybiekę, który wspólnie z prof. W. Nowickim recenzował tom 3 wydawnictwa.

Były dwie instytucje figurujące na stronach tytułowych jako wydawcy poszczególnych tomów „Znakomitych Mińszczan”. Dwa pierwsze tomy wydał Białoruski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny im. Maksyma Tanka i on posiadał prawa autorskie do wszystkich tekstów. Wydawcą pozostałych tomów był Instytut Polski w Mińsku. Ta polska instytucja dyplomatyczna pokrywała także koszty wydania wszystkich 10 tomów. Od tomu czwartego (2008) wydawnictwem, w którym opracowywano i drukowano książki było Wydawnictwo W. Chursika z Mińska.

Kształt i format kolejnych tomów „Znakomitych Mińszczan”, przy identycznej szacie graficznej i zmieniającej się tylko kolorystyce okładki (siedem pierwszych części w różnych odcieniach koloru pomarańczowego) stał się wyróżnikiem serii. Ewoluowała także strona informacyjna okładki. Pierwsze dwa tomy, poza charakterystycznym tytułem, nie były nawet ponumerowane. Numeracja pojawiła się wraz z tomem trzecim, ale dopiero od tomu szóstego (2011) pod tytułem serii pojawił się podtytuł wskazujący na tematykę konkretnej konferencji⁹. W numerze szóstym i siódmym ten podtytuł umieszczono wewnątrz tomu na pierwszej stronie po okładce, zaś w numerze ósmym, dziewiątym i dziesiątym, także na pierwszej stronie okładki.

Statystyka dotycząca liczby uczestników oraz ilości przedstawionych referatów oparta na wydrukowanych tekstach nie odzwierciedla dokładnie liczby uczestników konferencji i liczby wygłoszonych tekstów. Byli autorzy, którzy referat wygłosili, ale następnie nie przygotowali go do druku. Z tabeli nr 1 i 2 widać stopniowe, systematyczne zwiększanie liczby autorów, co oznaczało, że zwiększała się też liczba stron poszczególnych tomów serii. Ta prosta prawidłowość widoczna jest np. w tomie trzecim, najskromniejszym (ośmiu autorów i 124 strony) i przykładowo w tomie dziesiątym, najobszerniejszym (23 autorów i 280 stron). Na każdej konferencji i w każdym tomie przeważali badacze białoruscy. Łącznie zamieścili oni 123 artykuły wobec 44 napisanych przez historyków z Polski.

⁹ Nie oznaczało to, że w pierwszych pięciu tomach nie informowano czytelnika o tematyce konferencji. Każdorazowo we wstępie kolegium redakcyjne zamieszczało podstawowe informacje o konferencji i kolejnym wydrukowanym tomie.

Natomiast autorzy z Polski zdecydowanie brali górę jeśli chodzi o rozmiary napisanych tekstów. Tutaj bezapelacyjnym zwycięzcą jest prof. Z. J. Winnicki, którego artykuły w numerach trzecim i czwartym przekraczały 40 stron druku. Ze strony białoruskiej najdłuższym artykułem, liczącym 26 stron był zamieszczony w numerze dziesiątym artykuł Inesy Gankiny dotyczący fenomenu żydowskiej literatury w BSSR w latach 20. i 30. XX w.

Tytuł całej serii „Znakomici Mińszczanie” jednoznacznie wskazuje na biografistyczną ideę i zamysł inicjatorów konferencji. Rychło jednak okazało się, że „klasyczne” studia biograficzne i prezentacje dotyczące konkretnych osób nie są w stanie całkowicie wypełnić programów konkretnych spotkań. Oczywiście wiele zależało od realizowanej problematyki i stanu badań w danej dziedzinie, niemniej przy analizie wszystkich 10 tomów pojawiła się charakterystyczna tendencja. Im bliżej ostatniej konferencji tym mniej klasycznych artykułów biograficznych dotyczących wybitnych osób. I tak w tomach 2 i 3 jest po pięć biogramów (na ogólną liczbę 13 i 15 tekstów), w tomie 4 – sześć biogramów (na 17 artykułów), w tomie 5 już dziesięć biogramów (na 15 referatów). Najwięcej biogramów było w tomie 6 bo aż 16 (na ogólną liczbę 19 tekstów), podobnie w tomie 7 – 14 biogramów (na 20 referatów). Od tomu 8 do 10 widać wyraźny spadek liczby artykułów biograficznych, mimo że tomy te są najobszerniejszymi pod względem liczby opublikowanych tekstów. Mamy tu odpowiednio: tom 8 – 7 biogramów (na 22 teksty), tom 9 – 4 biogramy (na 15 artykułów) i tom 10 – także tylko 4 biogramy (na 23 referaty). Jednocześnie w trzech ostatnich tomach systematycznie wzrastała liczba artykułów problemowych niemających wiele wspólnego z tytułową biografistyką. Czyżby to oznaczało, że brakowało wybitnych osób, których życie i działalność można było umieścić w konkretnej problematyce danej konferencji? Raczej nie – wielu znanych Mińszczan z XIX w. nadal czeka na „odkrycie”, jak choćby zapomniani członkowie Rady Miejskiej (Polacy, Żydzi, Rosjanie i Białorusini), którzy wiele uczynili dla rozwoju miasta. Warto zwrócić uwagę, że trzy ostatnie tomy (8-10) poświęcone były trzem szerokim zagadnieniom z dziejów Mińszczyzny i Europy: I wojnie światowej, rewolucji lat 1905-1907 i podziałowi Mińszczyzny po traktacie ryskim. Problematyka związana z ogromnymi ruchami masowymi skłaniała autorów do analiz bardziej całościowych przedstawiających grupy społeczne, zawodowe, całe narody czy środowiska polityczne. Gubiły się w tych badaniach losy poszczególnych jednostek, co znajdowało odzwierciedlenie w tekstach artykułów. Wiele także zależało od samego tematu konferencji, czego najlepszym przykładem jest tom 6 (poświęcony życiu literackiemu) i 7 (dotyczący wybitnych kobiet w dziejach Mińszczyzny), w których liczby tekstów biograficznych były największe.

Tabela 2. „Znakomici Mińszczenie XIX-XX wieku” – statystyka treści wydawnictw

Tom	Tytuł tomu (nazwa konferencji)	Liczba Autorów			Objętość tekstu (dwa najdłuższe artykuły)	
		Ogółem	Białorusini	Polacy	Białorusini	Polacy
1	Znakomici Mińszczenie XIX-XX wieku (Знакоміцы Мінчане XIX-XX стст.), (К)	13	10 (w tym jeden tekst jako współautorstwo)	3	Савченко Н. – 14 с., Мальдзіс А. – 12 с.	Jurkowski R. – 28 s., Winnicki Z. – 27 s.
2	Religijne życie Mińska w XIX i XX w. (Рэлігійнае жыццё Мінска XIX-XX стст.), (К)	15	9 (w tym dwa teksty jako współautorstwo)	6	Вялікі А. – 7 с., Навіцкі У, Завалнюк У. – 7 с.	Winnicki Z. – 29 s., Mróz M. – 14 s.
3	I Korpus Polski na Białorusi w 1918 r. (Першы Польской корпус ў Беларусі 1918 г.), (К)	8	5	3	Вялікі А. – 10 с., Дзянісаў У.М. – 6 с., Чернагов В. – 6 с.	Winnicki Z. – 47 s., Mróz M. – 16 s., Jurkowski R. – 16 s.
4	Wykładowcy i wychowankowie Gimnazjum Mińskiego (Выкладчыкі і вихаванцы Мінскай гімназіі), (К)	17	11	6	Ляхоўскі У. – 21 с., Антановіч З. – 11 с.	Winnicki Z. – 40 s., Jurkowski R. – 21 s.
5	Ludzie kultury i sztuki związani z Mińskiem w XIX i XX w. (Жыццёвыя лёсы творцаў звязаных с Мінскам XIX-XX стст.), (К)	15	10	5	Дзянісаў У.М. – с. 14, Александровч Р. – 10 с.	Jurkowski R. – 15 s., Kabzińska I. – 14 s.
6	Mińsk i Mińszczyzna w dziejach literackich przełomu XIX i XX wieku (Мінск і Міншчына ў літаратурным творох на рубяжы XIX-XX стст.), (Р)	19	14	5	Бабішчэвіч Т. – 20 с., Курцова В. – 17 с.	Winnicki Z. – 26 s., Jurkowski R. – 22 s.
7	Postacie i rola kobiet w społeczeństwie i kulturalnym życiu Mińska i Mińszczyzny w XIX-roczniku XX wieku (Постаці і роля жанчын у грамадскім і культурным жыцці Мінска і Міншчыны ў XIX-пачатку XX стагоддзя), (Р)	20	16	4	Немагай С. – 18 с., Вороніч Т. – 17 с.	Winnicki Z. – 31 s., Jurkowski R. – 12 s.

8	Mińsk i Mińszczyzna w latach I wojny światowej: Ludzie i wojna (Mińsk i Mińszczyzna ў гады Першай сусветнай вайны: людзі і вайна), (P)	22	18 (w tym jeden tekst jako współautorstwo)	4	Маец В.-17 с., (Столянінов М. – 17), Кабржыцкая Т., Хмяльніцкі М. – 12 с.	Winnicki Z. – 16 s., Jurkowski R. – 12 s.
9	Mińsk i Mińszczyzna w okresie rewolucji 1905-1907 r. (Mińsk i Mińszczyzna ў падзеях рэвалюцыі 1905-1907 гг.), (P)	15	11	4	Ляхоўскі У. – 16 с., Смальянчук А. – 12 с.	Winnicki Z. – 21 s., Marszałek P. – 18 s.
10	Mińsk i Mińszczyzna po podziale w 1921 r. – losy ludzi i ziemi (Mińsk i Mińszczyzna пасля падзей 1921 года – лёсы людзей і краіны), (P)	23	19	4	Ганкіна І. – 26 с., Янушевіч І. – 17 с.	Winnicki Z. – 22 s., Mróz M. – 17 s. (Iwanow M. – 17 s.)
Razem		167	123	44		

Legenda: (K) – oznacza nazwę konferencji nie zaznaczoną w tytule kolejnego tomu serii „Znakomici Mińszczanie XIX-XX w.”; (P) – oznacza podtytuł zamieszczony w kolejnym tomie będący jednocześnie tematem konferencji.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Statystyka artykułów: język, ośrodek naukowy autora(ów)

Tom	Język			Razem	Inne ośrodki naukowe poza Mińskiem, Wrocławiem i Olsztynem	Uwagi
	polski	białoruski	rosyjski			
1	3	5	4	12		Jeden artykuł w j. białoruskim napisany przez dwóch autorów
2	6	6	1	13	Mohylów, Grodno, Zagrzeb	Dwa artykuły w j. białoruskim napisane przez dwóch autorów
3	3	4	1	8		
4	7	10	0	17		Artykuł С. Снапкоўскай w j. polskim, Z.J. Winnicki – 2 teksty
5	5	9	1	15	Warszawa	
6	5	13	1	19		Z. J. Winnicki – 2 teksty
7	4	13	3	20		
8	4	10	7	21		Jeden artykuł w j. białoruskim napisany przez dwóch autorów
9	4	7	4	15	Warszawa	
10	4	13	6	23		
Razem	45	90	28	163		

Źródło: opracowanie własne.

Referenci na konferencjach i autorzy artykułów w wydawnictwie zasadniczo reprezentowali trzy ośrodki naukowe: Mińsk, Wrocław i Olsztyn¹⁰. Niemniej wśród autorów polskich należy także odnotować osoby z Opola (prof. Mikołaj Iwanow), z Grodna (ks. dr Antoni Gremza), z Warszawy (prof. Iwona Kabzińska) i z odległego Zagrzebia (ks. dr Henryk Jagodziński). Wśród autorów białoruskich zdecydowanie dominowali Mińszczanie, a tylko sześć osób podało inne niż Mińsk miejsce zamieszkania i pracy: I. Andryjanow (Mohylew), T. Garanskaja (Zasławie), H. Głogowska (L. Głagouskaja) (Białystok), A. Bajura (Brześć), A. Babiszczewicz (Brześć) i A. Smoljanczuk (Warszawa).

¹⁰ Dopiero od Tomu 3 „Wybitnych Mińszczan” redakcja podawała dokładną afiliację autorów (nazwa miejsca pracy, zajmowane stanowisko i tytuł naukowy). W Tomie 1 i 2 wymieniono tylko nazwę miasta przy nazwisku autora. Stan taki uniemożliwia dokonanie pełnej analizy dotyczącej afiliacji wszystkich autorów.

Zarówno w trakcie konferencji jak i w opublikowanych artykułach używano trzech języków. Autorzy z Polski referowali i pisali w języku polskim. Autorzy z Białorusi posługiwali się językiem białoruskim i rosyjskim, z tym, że przewaga tego pierwszego była ogromna – opublikowano w nim 90 artykułów wobec 28 w języku rosyjskim.

Tabela 4. Częstotliwość publikowania w tomach „Znakomitych Mińszczan” (wybór)

Polacy		Białorusini	
Nazwisko, imię	Tom	Nazwisko, imię	Tom
Winnicki Z.J.	1-10	Вялікі А.	1-3, 6, 8-10
Jurkowski R.	1-10	Антановіч З.	2-4, 7-9
Mróz M.	2-5, 7-10	Сацукевіч І.	5-10
Jędrychowski Z.	4-8	Мальдзіс А.	1-2, 4, 6-7
Masłowski P.	1-2	Дзянісаў У.	1-5
Iwanow M.	6, 10	Ляхоўскі У.	4-5, 9
Brachocki J.	4	Снапкоўская С.	4, 9-10
Kabzińska I.	5	Чернагов В.	1, 3, 5
Jagodziński H. (ks.)	2	Графімчык А.	8-10
Gremza A. (ks.)	2	Янушкевіч Я.	6, 7
Marszałek P.	9	Немагай С.	5, 7
		Иоффе Э.	8, 10
		Мазец В.	8, 10
		Рындін С.	8, 10

Źródło: Opracowanie własne.

We wszystkich tomach wydawnictwa najwięcej tekstów opublikowali polscy naukowcy. Prym wodził tutaj prof. Z. J. Winnicki, który był autorem 12 artykułów, w dodatku – jak wspomniałem wcześniej – jego teksty były też najobszerniejszymi. Do każdego z 10 tomów napisał artykuły prof. R. Jurkowski z Olsztyna. Trzecim autorem, z 8 artykułami był prof. Maciej Mróz z Wrocławia. Siedem artykułów napisał docent Anatol Wieliki z Mińska, po sześć Zinajda Antanowicz i Iwan Sacukiewicz z Mińska. Pięć tekstów wyszło spod pióra profesora Adama Maldzisa, dra Zbigniewa Jędrychowskiego i Włodzimierza Denisowa.

Idea konferencji była prosta i zawierała się w dwóch elementach składowych: 1) aby konferencje odbywały się w Mińsku; 2) aby właśnie w tym mieście mówić o wybitnych ludziach tej ziemi z XIX i początków XX w. Niejako naturalnie, bo zgodnie z piękną tradycją dawnej Rzeczypospolitej, mówiono w dwóch (rzadko w trzech) językach i nigdy nie używano tłumaczy i nie było żadnego problemu choćby w tym, że tytuł serii i jednocześnie tytuły wszystkich 10 tomów były wyłącznie w języku białoruskim. Zwyczajnie Białorusini rozumieli język polski, a Polacy język białoruski. Początkowo wydawało się, że na konferencjach zaistnieje dychotomiczny podział: Polacy mówią o wybitnych Polakach, Białorusini o Białorusinach. Prezentujemy i jednocześnie poznajemy stan badań ojczystych historiografii. Szybko jednak okazało się iż wielu wybitnych Polaków było częścią białoruskiej kultury, a naukowcy z Mińska także poświęcali im swoje artykuły. Konferencja i jej pokłosie w postaci tomów materiałów pokonferencyjnych pokazały, że przypominanie dzisiejszym mieszkańcom o przeszłości Mińska i przywracanie do pamięci historycznej wybitnych Polaków, Białorusinów, Żydów, Tatarów żyjących w XIX w. w tym mieście – jest nauką dla nas wszystkich. Białorusini poznawali wybitnych Polaków, „których ród z tej ziemi”, Polacy takich samych Białorusinów. I oto właśnie inicjatorowi konferencji chodziło.

Abstract

Roman Jurkowski

**„Famous Inhabitants of the Minsk Region in the XIXth and XXth centuries”
– the History of the Eminent People of the Land of Minsk
in the Works of 10 Scientific Conferences (2004-2016)**

The article presents the history of a series of 10 scientific conferences called „Famous Inhabitants of the Minsk Region in the XIXth and XXth centuries”, organized in Minsk from 2004 to 2016. The conferences were to achieve two goals: to develop Polish and Belarusian biographical studies on the famous people from Minsk from the 19th and 20th centuries, and to bring together historians of both nationalities dealing with the history of Belarus in the 19th and 20th centuries. The author analyzes 10 volumes of the „Excellent Inhabitants of the Minsk Region in XIX-XX centuries”, according to their volumes, the content of the articles and the languages in which they were written.

Keywords: Polish-Belarusian scientific conferences 2004-2016, history of Minsk land in the XIXth and XXth centuries; outstanding figures of Minsk Land

References

- Jurkowski, R., *Międzynarodowa konferencja naukowa „Wielcy Mińszczanie XIX i XX wieku. Cz. III. W kręgu wojskowości”, „Polska i jej wschodni sąsiedzi”* 2009, t. 10.
- Jurkowski, R., *Znakomici Mińszczanie, cz. 4. Białorusko-polska konferencja naukowa. Mińsk, 17 listopada 2007*, „Echa Przeszłości” 2008, t. 9.
- Pamiętnik wileński*, Londyn 1972 (II ed. Łomianki 2010).
- Pamiętnik Kijowski*, Londyn t. I (1959); II (1963); III (1966); IV (1980); V (1996).
- Pamiętnik Kijowski*, t. I, Londyn 1959.
- Pamiętnik Kijowski*, t. 2, Londyn 1963.
- Pamiętnik Kijowski*, t. 3, Londyn 1966.
- Pamiętnik Kijowski*, t. IV, Londyn 1980.
- Pamiętnik Kijowski*, t. V, Londyn 1996.
- Pamiętnik Kijowski*, t. VI (*Polacy w Kijowie*), Kijów 2002.
- Pamiętnik Kijowski*, t. VII (*Polacy na Podolu*), Kijów 2004.
- Pamiętnik Kijowski*, t. VIII (*Polskie dwory i rezydencje na Ukrainie*), Kijów-Olsztyn 2006.
- Pamiętnik Kijowski*, t. IX (*Polska rodzina na Wschodzie*), Tarnopol 2008.
- W krainie Wielkiej Niedźwiedzicy. Śladami Sergiusza Piaseckiego. Materiały z sesji* [poświęconej twórczości Sergiusza Piaseckiego 28.01.2001 r. we Wrocławiu], Z.J. Winnicki (ed.), Wrocław 2001.
- Winnicki, Z. J., *Szkice kojdanowskie. Kojdanowsko-Polski Rejon Narodowościowy w BSSR. Uwagi o genezie oraz przesłankach funkcjonowania. Stan problematyki*, Wrocław 2005.
- Winnicki, Z. J., *W Mińsku Litewskim, mieście dawnej Rzeczypospolitej*, Wrocław 1991, (II wyd. Wrocław 2005).
- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.* Materyyaly byelaruska-pol’skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 9 listopada 2004 h. Redaktsyyynaya kalyehiya: Anatol’ Vyaliki, Zdzislaw Vinnitski, Adam Małdzis, Raman Yurkowski, Anatol’ Zhytko, Uladzimir Dzyanisaw, Vital’ Skalaban, Minsk-Vrotsław 2005.
- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.* Materyyaly byelaruska-pol’skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 9 listopada 2005 h. Redaktsyyynaya kalyehiya: A.F. Vyaliki, Z. Vinnitski, A.V. Małdzis, R. Yurkowski, A.P. Zhytko, U.M. Dzyanisaw, E.R. Iofye, Minsk-Vrotsław 2007.
- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.* Materyyaly byelaruska-pol’skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 9 listopada 2006 h., Minsk-Vrotsław 2007.
- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.* Materyyaly byelaruska-pol’skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 17 listopada 2007 h. Redaktsyyynaya kalyehiya: A.F. Vyaliki, Z. Vinnitski, A.V. Małdzis, S.V. Snapkowskaya, R. Yurkowski, M. Mroz, U.M. Dzyanisaw, S.A. Rybchonak, Minsk 2008.

- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.*, ch. 5, Materyyaly byelaruska-pol'skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 12 listapada 2008 h. Redaktsyynaya kalyehiya: A.F. Vyaliki, Z.Y. Vinnitski, A.V. Mal'dzis, U.V. Lyakhowski, R. Yurkowski, M. Mroz, U.M. Dzyanisaw, Minsk 2010.
- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.*, ch. 6, *Minsk i Minshchyna Ź litaraturnykh tvorakh na rubyazhy XIX – XX stst.* Materyyaly byelaruska-pol'skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 27 krasavika 2010 h. Redaktsyynaya kalyehiya: A.F. Vyaliki, Z.Y. Vinnitski, R. Yurkowski, M. Ivanow, A. Mankyevich, Minsk 2011.
- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.*, ch. 7, *Postatsi i rolya zhanchyn u hramadskim zhytstsi Minska i Minshchyny w XIX – pachatku XX stahoddzya.* Materyyaly byelaruska-pol'skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 26 krasavika 2012 h. Redaktsyynaya kalyehiya: Anatol' Vyaliki, Zdzislaw Vinnitski, Roman Yurkowski, Matsyey Mruz, Alyena Mankyevich, Minsk 2013.
- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.*, ch. 8, *Minsk i Minshchyna w hady Pyershay susvyetnay vayny: lyudzi i vayna.* Materyyaly byelaruska-pol'skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 9-10 krasavika 2014 h. Redaktsyynaya kalyehiya: Anatol' Vyaliki, Zdzislaw Vinnitski, Matsyey Mruz, Roman Yurkowski, Anatol' Trafimchyk, Minsk 2015.
- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.*, ch. 9, *Minsk i Minshchyna w padzheyakh revalyutsyi 1905-1907 hh.* Materyyaly byelaruska-pol'skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 9-10 krasavika 2015 h. Redaktsyynaya kalyehiya: Anatol' Vyaliki, Zdzislaw Vinnitski, Matsyey Mruz, Roman Yurkowski, Anatol' Trafimchyk, Minsk 2016.
- Znakamityya minchanye XIX – XX stst.*, ch. 10, *Minsk i Minshchyna paslya padzheyey 1921 hoda – lyosy lyudzeyey i krainy.* Materyyaly byelaruska-pol'skay navukovay kanfyerentsyi, Minsk 9-10 vyerasnya 2017 h. Redaktsyynaya kalyehiya: Anatol' Vyaliki, Zdzislaw Vinnitski, Matsyey Mruz, Roman Yurkowski, Anatol' Trafimchyk, Minsk 2017.

Roman Jurkowski – prof. dr hab. historii, profesor zwyczajny w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. ORCID: 0000-0002-3424-0307